

EUSKALDUNEN AZTARNAK (V)

SINISKERI BARRIAK

– Eiztari euskaldunak aztikeriak zitun maite. Irudia eta gauzaren artean "adurra" deritzan indar berezi bat dago. Indar orren bidez, irudiari egiten diozun gaitza, gauzak berak jasoko du. Azkona irudiari biotz-parean sartzen ba'diozu, animala berari sartu diozu.

– Orregaitik al daude leizeko ormeetan ainbat animala ar azkona edo beste armeen arrastoa biotz-aldean dutenak?

– Bai eta aztia da, kiñuz edo itz misteriosoz, adur ori sortarazi leikeen gizakia... Baña, eizeari utzi ala (euskaldunak ez du eizea erabat laga), aztikeriak ez zion, bizia aurrera ateratzeko, serbitsurik egiten. Artaldeak mendian larraña bear dute eta larra ez da aztikeriz sortzen.

– Belarrak eguzkia eta ura bear ditu.

– Eguzki eta euriari azkikeririk egin ezin eta, ortik ara, siniskeri berriak sortu ziran Euskalerrria'n bezela Europa osoan ere bai... Argia bearrezko, ura bearrezko... eta oiek or goian dabilta gizonaren eskutik kanpo. Argiaren nagusi egunez Eguzkia.

Eta, gauez Illargia.

Argia, Eguzkia, Illargia, Zeru-sapaia... Orra jainko-txiki sail bat... Goiko Ortzitik datoz urak; baita ekaitzak, txingorrak, arriak... Beeko ibaiak eta iturriak... Goietako

Gar-mendiak, Basoak, Arbolak...

– Ez dira siniskerietarako gai gutxi!

– Aldi batean goiko Zeru Urdiña zirudien guztien jaina; baiña, Eguzkiak badu bere nagusitasuna... Etenik gabe-koak dira gure artean Eguzkiari buruzko siniskeriak. Kristauak berak ere, Jainkoaren Begi esango dio. Laiburua da bere irudia; lau edo iru edo bi edo bat... edo milla buru. Guztiak dira Eguzkiaren ikur eta irudi.

– Eta, uda-buruan eta negu-buruan egiten diran suak?

– Uda-buruko suak gaur San Juan Bautistaren izenean egiten dira Europa guztian; baña sorreran, Eguzkiaren omenez egiten ziran. Baita Gabonetakoak ere. Olentzaro mokorra euskaldun sukalde guztietan bizte zan Gabon egunean eta arbola-mokir arek bedeinkatzen zituen bere gañatik pasatzen ziran animala eta gizakiak. Eguzkia orduantxe egoten da aulduta, burua ezin jasorik eta berpizten laguntzeko egiten ziran su oiek.

– Eta, guregana etorri ziran Europa'ko erriak?

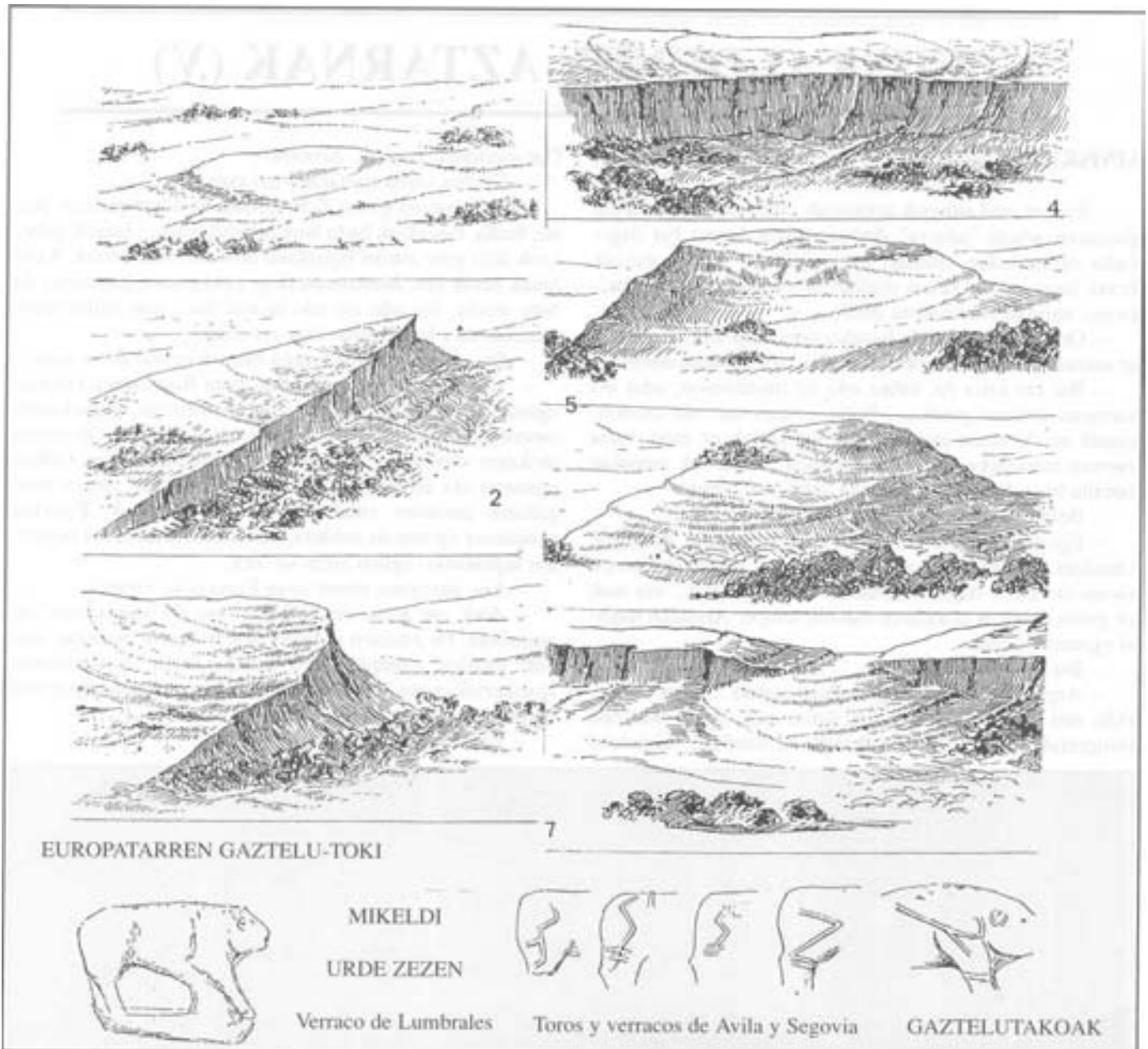
Aiek ere artzai eta nekazari eta gu bezela aiek ere animistak. Or zituzten jainko txikien kopuru bizia eta jaun bat, guztien gañetik, Zeru-Urdiñ Ortzia. Euskaldunen siniskeriak osotu eta indartu zituzten. Eurak ekarri ziguten Laiburua eguzkiaren irudi eta ikurrin.

– Eta, Mari nun sartzen dezu?

Cmnilec h (Euskalerrri) (Altuna).

KONDAIRA

- Bereari eustea izan da beti gure aurrekoen oitura; naiz e5ta era berriak onartu, zaarrai ere eutsiko zioten: kobeetako aztikeriak galdu ziran eta aastu euskalduna artzai egin da gero, baña euren burutean dirau oraindik, aztikeriz betetako. Mari'ren irudia. Bera ere kobeetan bizi da, eta, atarian dagoenean, emakume ederra izan arren, oiñak ditu auntzenak edo egaztienak. Barruan, lurpeko eremuetan, animala itxura dute berak eta bere menpeko guztiak...

- Irudi ori gureraño eldu da.

- Aizken aldi ontako millaka urtetan, iñork ez zekien kobeetako barruko izkutuetan, animalien marrazkirik zegoenik (eun urte eskas dira aurkitu zituztela); baña, ango "lurpeko eremuetan" Mari eta bere animalien erreinua bizi zala, bai, ori bazekiten euskaldun kristauak. XII'garren eunkian, aymaric Picaud zionez, euskaldunek Jainkoari Urzia deitzen omen zioten. Itz zaarra Jainko berriarentzat:

Urtzi, Zeru urdiñaren Jauna.

- Baña, urtzi ortzia da.

- Urtzi, ortzi, osti... zeru urdiña da; baña, baita zeru orretako Trumoiak ere. Itz orretatik dator Ost-eguna, Zeru urdiñaren eguna, bizkaitar Egu-ena Egutik datorren bezela. Eta Egu, Zeru urdiñaren argia da. Biak berdin... Berba onek gureraño eldu dira.

- Eta, tximista?

- Ort eta Ost'etik datozen Oñ eta Oz sartzen dita tximisten izenetan: Oñeztu (tximistaren argizabala), Oñeztarri (Oñezt'en arria). Tximmistarri ere esan oi da. Europeoar siniskeria dakar berarekin itz orrek: Tximista, zerutik botatako arrizko aizkora omen da... Orregaitik, aizkorak badu indar tximistaren kontra. Aizgorri'ko Zabalaitz aizkora, artzai-txabolaren atarian zegoen lurperatuta, tximistaren kontrako.

Ortik sortuko zan Odei jainko txikia?

- Zeanuri'n eta Orozko'n. Odei, eta Laño, ei da jainkoarik aundiena; bere esku daude ekaitzak. Europatarren artean. berak artu zuan Urtzi'ren lekua, Odei izenagaz. Gure artean. herriz. (Arratia'tik kanpo) Mari'k irauten du ekaitz eta tximista guzien nagusi.

- Eta, nun gelditzen da Eguzkia?

- Eguzkiak badu bere zera eta karda-lora bere irudi. Auxe josiko dute korta-atean, erramu bedinkatuakin egin-dako gurutze batekin batera. San Juan suak, lorak, arbola... guztiak ziran eguzkiaren ooretan. San Juan'ek bere lekua artu ha' du ere. Urak ere San Juan'ekin zer ikusi aundia du... eta sendatzeko birtuteak ere baditu.

- Eguzkia eta ura bearrezkoak dira artzaintza eta nekarizitzako.

- Neguko Gaboneko Olentzaro mokorrek eguzkiari laguntzen dio burura jasotzen, beeneko maillan dagoe-

nean... Gaur eguneko siniskriak izan dira, baña antxi-antxiñatik datoz zuzenean, bidean aldaketaren bat izan ba'dute ere. Eguzkia eta sua, biak ibilli dira alkarrekin.

- Sua eta etxeko sutegia ere batera dira.

- Sutegia etxearen ardatza izan da; orregaitik, lurren mugarrietan sutegiko ikatza ipintzen zan oiñan'ian, guztien batasuna adierazteko. Baita ildakoena ere: ez da gauez surik itzaltzen, errautsez estali baizik, ildakoek bear dutelako. Espiritu txarrak auxatzen ditu soroetan San Juan suak eta gauez ekartzen dan ura, espiritu txarrez datorrenez, sutegiko ikatz batekin ikutu bear da garbitzeko.

- Eta, illargia?

- Eguzkiarekin batera dator illargia eta Europatarren artean, illargia udez betetako ontzia da. Gañera, illezkorra, illero il eta berpizten dalako. Ura, illargia eta ugaltasuna, irurak alkarrekin daude; eta ugaltasunean emakumearen antzera dabil illero. Argia eta illuna, bizia eta eriotza, illar-

EGUZKIAREN IKURRAK

HACHA CON ESVASTICA

HACHA DOBLE

DIVERSOS SIGNOS DEL SOL.
TANTO HACHA COMO ESVASTICA CON SIMBOLOS DE PROTECCION

SIGNOS SOLARES EN LAS COCINAS DE LABURDI Y BENABARRA

FRANCE

"HORZA".SUKALDEA

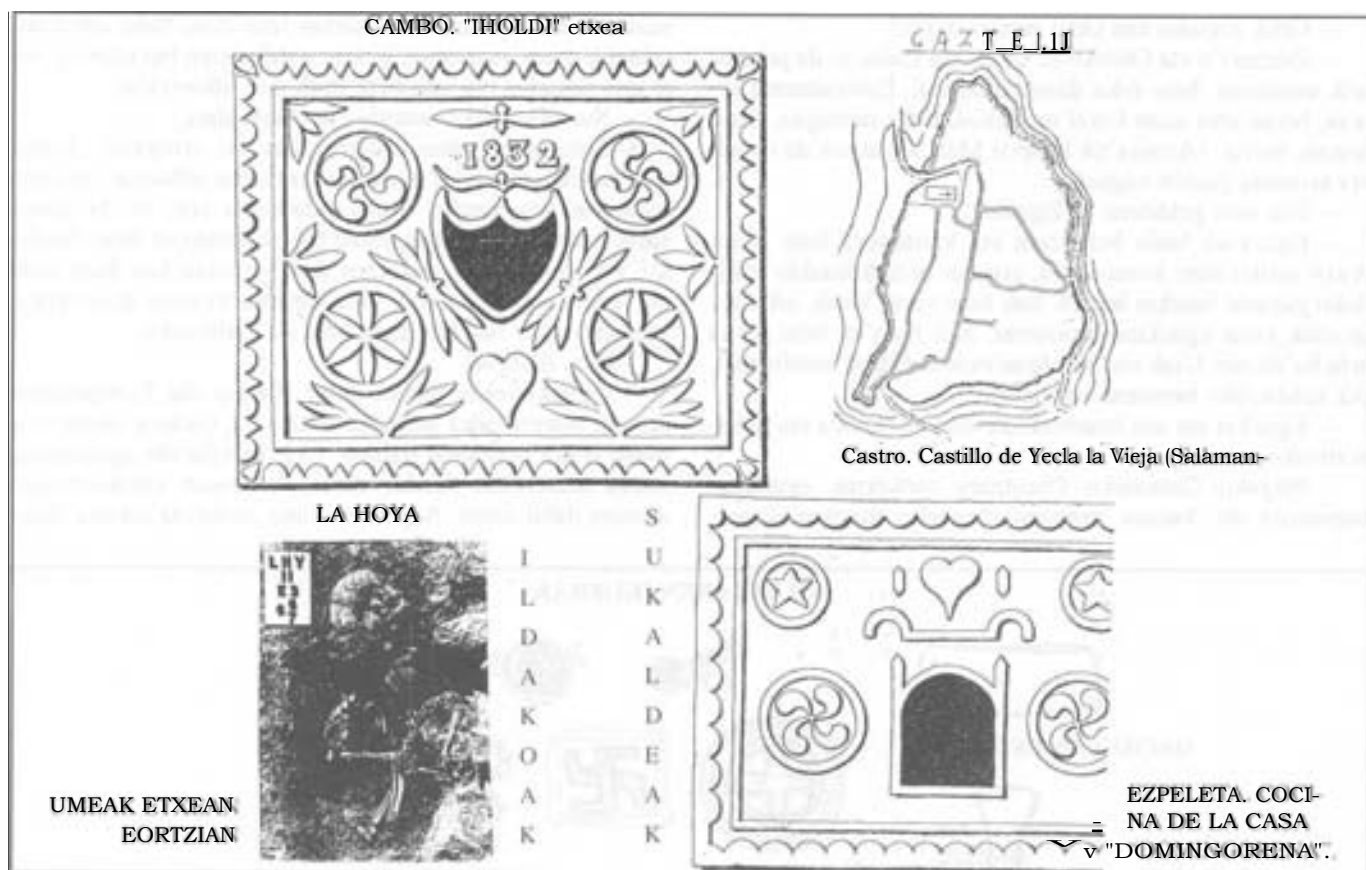
V/PUZC O,

NAUARE

cSPAGNE

Philippe Veyrin. A. de E-F. 1931

gian ikusten dira garbi 28'egunero. Itxasoa bera ere, gora ta beera dantzan etenik gabe illargiaren aginduetara. Baita nekazariak ere, beti illargiari begira noiz aldatu eta noiz ebagi.

Zenbat izen ditu illargiak?

— Illargi, illetargi, argizagi, goikoa... Orra izen barzuek... Bere sustraitetan "argia" dago, eguzkiarenean "egu" dagoen antzera. Argi eta egu, biak dira berdiñak: Eguneroko argia, eguzkia; gaueroko argia, ilargia. II-argi bi itzez egiña dago: argi eta illa: ildako argia, illa bete, illun: orria iru gauza batera. Argizari izena, badirudi argi-ontzi edo, adierazi nai duela... Illargia emea da eta onela esaten giñun aurtzaroan: "Illargi amandrea / zeruan ze berri?". Jainkoaren aurpegi ere esan oi zaio...

— Oiek danak europeotarrekin batera dauzkaguz?

Zeru-urdiña, eguzkia, sua, illargia, ura, iturriak, igaiak euren Iamiñekin, mendiak, basoak Basajaun eta Basaanderekin, arbolak eta arriak, izaki mitologikoen oin arrastoekin... Mundi oso bat jainko txikiz eta sorgiñez beteak europatarrekin bat euskaldunen buruetan bizi izan diranak...

Oiek danak europatan-ekin batera dauzkaguz?

Europa'tik gurera etorritako erri aiek urte askotan irauñ zuten gurekin, lagun edo etsai, eta aizkenerako euren siniskeri guztiak geure buruetara pasa ondoren, zearo galdu ziran betirako, erromatarrek gure lur-aldeetan agertu ziran.

— Eta, nola galdu ziran?

— Iñork gaur oraindik, jakin ez. Errezak defenditzen

ziran goiko gallurretan bizitzeko oitura zuten, arri-esiz inguraturik. Artzaiak eta nekazariak izanik bazuten garia, bazuten ganadua, bazuten urrea eta brontzea eta azkenik, burnia lantzen ere iaioak izan ziran... Etxe illarak zituzten kale eta guzti... Lanbide asko eta, azkenik, merkataritza be bai.

— Gure ipuietako "jentillen" antza ematen dute.

Aiengandik ikasi genduan, bai Bizkaia eta bai Giupzkoa'n burni-lanak (burniaren tenplca San Martin Txiki'ri eskerrak ipuiak dionez).. Gure ipuietako Jentillek mendigañeko gazteluetan bizi ziran, aberatsak ziran urrez, bazuten ogi zur ederrabeta San Martin Txiki'k lapurtutako garia, baita burni lantzen jakintsuak ere... Beko ballaretako jendea bere mend zuzkatzen... Ataun'en beuren aurka ere jeiki ziran San Adrian'g zulotik aurrera bota arte Arabara' iño...

— Kixmi jaiotzean desagertu omen ziran...

— Jesus'eri deitzen orren zioten Kixmi; baña, ortan ez dotoz ba ipuiak eta historia. Arkeolojiak dionez, erromatarrek gurera ctortzean, orduan galdu ziran mendi-gallurretako atzerritar oiek Erromatarrek ballaretako bide zabaletik etorri ziran eta an egin zituzten euren erri indartsuak... Goiakoak alperrik zeuden eta larrez bete ziran. Oraintxen ari gera egoitza aien zazpi metro lodiko arri-esiak, baso-azpie-tan arkitzen... Jentillen antza ematen duten Europa'ko erri auk, eunka urte Kristautasun Euskal-erri'ra eldu baño lenago galdo ziran...

ARRINDA'TAR ANES